

Platona in Hegla, ko pa so se vrnil v proizvodnjo, so bili popolnoma odrezani od delavcev».

Na seminarjih pa diskutirajo, divje diskutirajo in obravnavajo izbrane tekste, ki so si pogostokrat med seboj navzkriž: Marx, Engels, Lenin, Lukacs, Gramsci, Schaff, Sartre in drugi.

Iz vsega tega odseva vera — drugače je ni mogoče imenovati — vera v človekove dobre lastnosti. Človek je sposoben višjih dejanj, sposoben je idealizma in žrtve, sposoben je misliti tudi na druge. To je tudi osrednja misel Che Guevare, ki je pridigal in oznanjal krvav boj proti ameriškemu imperializmu, za katerega je vedel, da bo terjal strahotne žrtve. Toda v njem je videl tisto oviro, ki jo je treba najprej odstraniti, preden bo lahko človek v Latinski Ameriki svobodno zadihal in postal »boljši«. V Castru in Guevari ni sledu nihilizma. Njuna vera je za marsikoga skorajda naivna, ker jemlje človeško naravo premalo kompleksno. Njuno vero bi celo lahko imenovali mistično. Toda presenetljivo je to, da pri Guevari ni bilo nič mističnega. Tisti, ki so ga poznali, predvsem poudarjajo silno preproščino, skladnost in mir tega človeka. On je odpravil v sebi vsa protislovja in našel svoj cilj, kateremu je podredil vse: družino, kariero, oblast in slavo. Celu zdravje in življenje. Toda ali je mogoče odpraviti ta protislovja v milijonih ljudeh in iz njih narediti nove ljudi? Zgodovina pravi, da ne. Castro in Guevara pravita — da.

Božidar Pahor

NOVI VIR ENERGIJE. Priznam, da nosi sestavek, v katerem bi rad strnil nekatera razmišljanja o perečih vprašanih družbenih dejavnosti in posebno kulture, nekoliko presenetljiv naslov. Morda je tudi besedica »nov« z vso svojo vsebino starejšega datuma, kot se kaže v razmišljanju. Vse človeško nehanje in pehanje ni konec koncev nemara nič drugega kot spreminjanje oblik energije v številnih kombinacijah, zaporedjih in odnosih. Nadejam se, da utegne tudi tako razmišljanje nekaj prispevati k iskanju orientacije prav dandanes, ko se pripravljamo na to, da bi sklenili, in ko tudi že sklepamo vrsto kratkoročnih in dolgoročnih družbenih dogovorov. Mislim predvsem na dogovore, ki neizbežno čakajo vse tako imenovane gospodarske in tako imenovane negospodarske delovne organizacije.

Ne priključujem se načelu »vsak berač svojo malho hvali«, saj ob družbenih dogovorih, kadar gre za razpravo med enakopravnimi, dobronamernimi in razvoja sposobnimi partnerji, ne more biti govora o beraškem. Seveda pa je neizmerno važno, da ob sklepanju dogovora mislita oba partnerja ob istem izrazu na isto, to pomeni, gre za jasnost v pojmovanju, ki je pogoj minimalne uspešnosti in minimalno zagotovilo smotrnosti.

Ko bi pazljivo in na široko zbirali mnenja o položaju in mestu tako imenovanih družbenih dejavnosti v naši pa tudi v človeški družbi nasploh, bi moral predolgo naštevati in citirati. Pa tudi ob tem, ko bom omenil le nekaj različnih mnenj, ki se izražajo o tem vprašanju naravnost ali posredno, se bo izkazalo, kolikšne razlike v pojmovanjih in čustvenih temperaturah obstajajo v naši družbi.

»Zato, da lahko diskutiramo, filozofiramo, raziskujemo, kultiviramo, obdelujemo in oblikujemo — oprostite, da bom ponovil misel, ki bo že kmalu stara

sto let, ki pa, kakor kaže, še ni zgubila svoje aktualnosti — moramo predvsem jesti, piti, stanovati in se oblačiti. Imeti moramo tedaj tiste stvarne pogoje, ki so potrebni tako za našo osebno eksistenco (na tej strani materialne nuje), kakor tudi takšne, ki jih potrebujemo zato, da sploh lahko »kultiviramo, oblikujemo in obdelujemo« (na oni strani materialne nuje). Odkod ta stvarna sredstva? Iz družbenega bogastva. Kdo ustvarja to družbeno bogastvo? Neposredni producenti v procesu materialne produkcije...« Tako meni v svojem zapisu ob kulturniških diskusijah o ustavnih načrtih Jože Goričar (NR, 1963, 26. 1.). Bojim se, da še mnogo ljudi med nami poudarja prednostni red med različnimi dejavnostmi in iz tega izvaja svojevrstne konsekvence. Menim, da je naš družbeni razvoj zadel na ta vprašanja v že preseženi razvojni stopnji. Dandanes ne poudarjamo več dvojnosti tostran in onstran materialne nuje, temveč pereče občutimo sočasno učinkovanje ne dveh, temveč številnih strani materialne, recimo rajši življenjske in razvojne nuje. Sam pojem stvarnega se spreminja in dobiva novo vsebino in pomen. Ali bi si upali trditi, upoštevajoč novejša spoznanja znanosti in umetnosti, da energija, pa naj se pojavi v kateremkoli svojih vidnih ali nevidnih oblik, ne sodi v samo sredo stvarnega sveta? Mimo tega pojma moramo na novo pretresti in določiti vsebino in pomen pojmov kot so delavec, proizvajalec, proizvodnja, gospodarjenje. Profesor Jože Goričar se izraža tri leta kasneje v svojem razmišljanju O DOHODKU ZA PROSVETO, ZNANOST IN KULTURO o istem predmetu takole: »Med področjema materialne in tako imenovane duhovne proizvodnje ne zija nepremostljiv prepad, kakor morda menijo nekateri ekskluzivisti duha in duhovne tvornosti, prav tako pa tudi nekateri menagerji, ki so preveč zaverovani v blagovno denarno miselnost. Pri obeh vrstah dela gre za nekakšen kontinuum, katerega skrajna mejnika bi bila »čista« materialna in »čista« duhovna produkcija. Če gledamo na vprašanje s tega zornega kota, se tudi pokaže, da pojem delovni človek ni le politično deklarativne narave, marveč da ima tudi realno vsebino: kaže namreč na vse tiste ljudi, katerih družbene vloge so zaradi zgodovinske nuje delitve dela porazdeljene po tem kontinuumu. Nekatje na njem pa je meja, kjer neha neposredno produciranje novega materialnega bogastva, tedaj ustvarjanje dohodka v pravem in edino smiselnem pomenu besede in začne ustvarjanje nematerialnih, duhovnih vrednot. To je obenem tudi tista meja, ko ustvarjanje dohodka preneha biti osrednja in poglobitna naloga in možnost ustreznih delovnih organizacij in ko stopi na njeno mesto neka druga, »nematerialna« dejavnost. To pa — čeprav je neobhodno potrebno za družbo — neposredno ne ustvarja niti trohice materialnega bogastva.« Isti avtor po krajši analizi teh vprašanj ob koncu izraža bojazen, da se zaradi relativnega pomanjkanja sredstev »za raznimi skladi in skupnostmi vendarle skriva budžet« in svari pred »samoupravno romantiko« in celo »sistemskim dogmatizmom«, ki naj bi se izražala v veri, da je mogoče in potrebno tudi na omenjenih področjih družbenega dela ustvarjati dohodek in se udeležiti tudi primarne delitve narodnega dohodka (NR, 24. XII. 1966).

V ilustracijo dejstva, kako težko in mukoma se še dandanes sklepajo interesni krogi ne glede na pripadnost tako imenovani gospodarski ali tako imenovani negospodarski dejavnosti, poslušajmo mnenje doktorja Alojza Vadenala o obravnavanih vprašanjih: »Moderna znanost nam ponuja neverjetne možnosti za dvig produktivnosti dela. Pri tem bi omenil samo operacijsko

raziskovanje kot tisto panogo ekonomske znanosti, s katero je mogoče brez vsakih investicij samo z znanjem večati produktivnost dela. Žal je pri nas atmosfera za take vrste resnega raziskovalnega dela še precej neugodna, ker je povečanje dohodka v splošnem najlaže doseči z zvišanjem cen, ki so bolj ali manj skoro vse monopolne. Ko propagiramo v naših gospodarskih organizacijah v razvitih državah že preizkušene moderne metode operacijskega raziskovanja, se nam rada utrne tale pregrešna misel: »Kaj boš ponujal to znanstveno kramo, s katero lahko podjetje zviša svojo produktivnost dela samo za nekaj odstotkov, ko mu vsak dvig cen trenutno dvigne dohodek v mnogo večji meri.« Vendar ne izgublajmo poguma! Na naših resnih šolah se vzgaja rod, ki bo znal stvari zagrabiti tako, kakor bo treba. Neizbežno vključevanje v mednarodno gospodarstvo nas bo pa tako in tako prisililo, da bomo prav kmalu začeli dobro gospodariti...« (DELO, 24. VIII. 65; članek Poslovna morala in gospodarska reforma).

In ran — že v pičlih dveh letih. lani v maju, je bilo sklicano v Ljubljani posvetovanje o uporabi metod operacijskega raziskovanja v delovnih organizacijah v Jugoslaviji, da ne omenjamo množice drugih posvetovanj in simpozijev, na katerih je prišlo ali še prihaja do veljave prizadevanje naših strokovnjakov in delovnih ljudi na sploh, namreč prizadevanje, da bi se čim skladneje in v čim ugodnejšem ritmu vključili v gibanje znanstvenega in tehnološkega napredka.

Oba znanstvenika, pa naj že razsojata o vprašanjih našega razvoja s skeptičnim optimizmom ali z optimalno skepso v uspešno in hitro razreševanje teh vprašanj bodisi naravnost bodisi posredno, priznavata in poudarjata potrebo po integraciji znanstvenega in praktičnega dela. Ta integracija pa ne sodi med motive kampanjske, občasne narave, temveč se sproža kot nenehen in neizogiben proces. V tem procesu se bo že danes težko določljiva meja med ustvarjanjem tvarnih in netvarnih dobrin povsem zabrisala in izgubila.

Naj navedem en sam primer za izrečeno misel: oglejmo si lep, sodobnim človekovim potrebam ustrezno oblikovan stol. Poskušajmo določiti stvarno in stvarno vrednost projektantove zamisli, ki je upoštevala znanstvene izsledke s področij fizike, fiziologije, psihologije, upoštevala pa tehnične in tehnološke možnosti, da je izvajalcem ponudila in omogočila izvedbo takega predmeta, ki ga tržišče takoj razgrabi, tovarna pa ob njem ustvarja določen visok dohodek. Tako zamisel kot izvedba se nam nudita v neločljivi celoti, mimo uporabne vrednosti občudujemo tudi predmetovo estetsko vrednost. A ta zadnja je tista, ki je odprla in utrla predmetu pot na tržišče.

In če vidimo tak lep predmet v stanovanjskem okolju, ga včasih lahko upravičeno cenimo kot na primer človeka, ki sedi na njem in stresa obrabljene politične puhlice.

Ni slučajno, da se je diskusija o temeljnih vprašanjih in zadregah našega družbenega in posebej gospodarskega razvoja tako razmahnila na šir in v globino prav ob zakonu o financiranju šolstva. Izkazalo se je, da je šola, naj bo najvišja ali osnovna, integralni del gospodarstva, pa naj že to dejstvo priznava in občuti bolj intenzivno manjšina ali večina prizadetih.

In ko sem zapisal v naslov tega sestavka besedice »nov vir energije«, sem mislil najprej na integracijo znanstvenika in praktika kot jo lahko pripravlja

in omogoča ravno reformirana, modernizirana in svoje znanje stalno obnavljajoča šola. Ni namreč neznano, da za mnoga področja našega dela znanje zelo hitro zastareva. Statistiki vedo povedati, da za nekatera področja že v sedmih do desetih letih. Sicer pa nam govori o staranju znanja vsako novo odkritje bodisi znanstveno bodisi umetnostno. Pomislimo, kakšno mučno pot bo moral hoditi naš množični proizvajalec samoupravljalec, preden bo v sebi razčistil in dognal mnoga od teh vprašanj, ko profesor na univerzi v svojih nekajletnih razglabljanjih morda o istih vprašanjih napreduje — za še nerazločno in obotavljajoče se spoznanje.

Ko govorimo o novi, sodobnim potrebam prilagojeni šoli, ki v glavnem ni drugega kot tovarna kadrov, ki je kvečjemu lahko več, namreč torišče splošne priprave na ustvarjalno delo in življenje, pa ne moremo, da ne bi poudarili pomena družbeno ekonomske izobrazbe. Prav take vrste šola, ki bi nudila mimo ostalega znanja učencu potrebni minimum družbeno-ekonomskega znanja, bi utegnila mnogo prispevati k temu, da bi postalo gospodarstvo res stvar vseh občanov.

Področja družbenih dejavnosti imajo prav zaradi te svoje specifike, namreč zato, ker združujejo vzgojitelje in učitelje vseh strok in stopenj, odločujoči vpliv in odgovornost za celotni gospodarski razvoj. Saj nosilec vsakršne akcije in aktivnosti je predvsem razviti in vzgojeni posameznik, ki se bolj ali manj srečno vključuje v že delujoče delovne organizacije.

Razvitejše družbene sredine od naše se pritožujejo, kadar jim na primer odteka preveliko število vzgojenih in izšolanih strokovnjakov v tujino. Angleži so izračunali, da se je v petih letih (od 1958 do 1963) izselilo iz Britanije 4000 znanstvenikov in inženirjev, ne da bi za te ljudi v Britanijo prišlo kakršnokoli nadomestilo. Večino teh strokovnjakov so pritegnile, kar je predvsem zaradi jezika pa tudi zaradi drugih razlogov razumljivo, ZDA. Iz mednarodnih krogov je že slišati glasove, naj bi bogate države, posebno pa Amerika, razmislile o moralni plati tega pojava in uvidele, da emigracija strokovnjakov in znanstvenikov iz industrijsko manj razvitih dežel škoduje gospodarstvu teh držav. Iz planskih predvidevanj je znano, da bodo ZDA vzgojile leta 1970 prek 20 tisoč fizikov premalo. Ta neutolažljiva lakota po znanstvenikih v tako razvitih državah naj bi nam dala misliti. Čemu ne bi ob našem razvitem visokošolskem sistemu pričeli misliti na smotrni odstotek izobraženih kadrov z dokončano visokošolsko izobrazbo, ki bi ga po dogovoru ponudili kot začasno pomoč v tuje dežele, za zameno pa bi naročali po sprejemljivih pogojih drage in večasih nedosegljive laboratorijske opreme?! Popolna svoboda gibanja in stihija nam posebno v tem pogledu prinašata škodo, za strokovnjake, ki ostajajo v tujini, pa prejemamo zahvalna pisma ironične vsebine ali pa še tega ne. Ne gre zato, da bi zavirali ljudem svobodno gibanje: rajši gibanja programirajmo in kanalizirajmo.

Beseda o izvozu kadrov zveni morda nehumano, morda pa celo nestvarno, saj je znano, da kljub razmeroma dobremu proporcu strokovnjakov in raziskovalcev v razmerju do drugih delavcev, strokovnjakov še vedno nimamo dovolj, če bi hoteli zadostiti potrebam naglo razvijajoče se družbe. Torej gre tudi v tem pogledu za intenzifikacijo: potrebujemo več strokovnjakov za vsa področja razvijajoče se tehnologije in znanosti, očitna pa je tudi potreba po

intenzifikaciji same znanstveno raziskovalne dejavnosti. V obeh primerih terja razvoj novih in novih družbenih dogovorov, ki so eminentno gospodarskega pomena. Toda že smotrna koordinacija med vpeljanimi in delujočimi področji znanstveno raziskovalnega dela tako pri tovarnah in ustanovah kot v visokošolskih zavodih in inštitutih ter pri samostojnih inštitutih — že tako koordinacija bi pomenila — NOVI VIR ENERGIJE.

Pobude za povezavo med institucijami, ki se ukvarjajo z raziskovalnimi dejavnostmi, so bile že večkrat javno izrečene. Ko bomo prešli od pobud k dejanjem v tej sferi, bo še zadnjim dvomljivcem nepobitno jasno, na kateri strani življenjske nuje so raziskovalne dejavnosti, tudi fundamentalne (osnovne) raziskave, področja kulture in umetnosti, šolstva in vzgoje, pa tudi zdravstvo in uprava.

»Zaradi spremenjene (1964) metodologije zbiranja in obdelave podatkov za kulturo ne razpolagamo s primerljivimi podatki za daljše obdobje. Zato tudi ni mogoče izdelati analize, ki bi temeljila na razvojnih tendencah za daljši čas.« (Iz poročila republiškega odbora sindikata družbenih dejavnosti, str. 52.) Ob koordinaciji že delujočih raziskovalnih dejavnosti bomo prišli do take množine in kvalitete informacij, da utegnemo s precejšnjo gotovostjo sklepati tudi na razvojne tendence tega področja ustvarjanja, tako za bližnjo preteklost kot za daljše obdobje v prihodnosti.

Znanstveni in tehnološki napredek prihodnjih desetletij bo slonel v veliki meri na obilju energije, ki bi jo z nizkimi stroški pridobival iz urana, torija ali vodika. Slovenija je med deželami, ki razpolagajo z znatnimi ležišči uranove rude. Morda ni več daleč čas, ko bomo zgradili v naši republici prvo atomsko elektrarno. Realizacija tega projekta bo zadeva morda petih, morda več let. Koordiniranega dela raziskovalnih dejavnosti pa, ki bi obrodilo izčrpno in pregledno množico orientativnih informacij o mnogih neizkoriščenih virih energije, ki jih je moč sprostiti že danes, se lahko lotimo takoj.

Orientacija, ki jo ponudi zadosti natančna in ubrana informacija dejavnosti, razsvetli in pomaga postaviti na pravo mesto mnoge pojme: ne le o razvoju in možnosti v zvezi s kadri in inštituti, s surovinami in razpoložljivo tehniko in tehnologijo, temveč tudi mnoge pojme s področja prostorskega načrtovanja, industrijskega oblikovanja, slonečega na bogastvu in izvirnosti našega človeka in prostora, vrednote in vrednosti pokrajine, arhitekture, spomenikov in umetnostnega snovanja vseh vrst, odkriva skratka v povezavi vrsto takoj uresničljivih, realnih zamisli. (Turizem!)

Pregled naših lastnih zmogljivosti na podlagi smotrne koordinacije informacij in moči bi pomenil predvsem racionalizacijo. Pregled bi nadalje omogočil in pokazal, v čem je nujna in gospodarna — standardizacija: kakšna je smotrna uporaba prostega časa; v čem si ljudje zamišljamo in v čem je resnično lahko naš standard: ali bliže neskladnega luksusa (dragi avtomobili in dvojni vikendi) ali bliže skladnega in radostnega dela ob zavesti, da smo drug drugemu potrebni. Ta znanstvena disciplina z lahkoto odkriva (ne)sorazmerja tudi pri nagrajevanju izumiteljev in patentnih pravic, vrednosti našega lastnega znanstvenega in umetnostnega snovanja, razjasnjuje navzkrižja in nesporazume pri ocenjevanju vseh tistih projektantskih področij, katerih ustvarjalno delo se dandanes zdi po svojih učinkih in po svoji naravi tako rekoč neizračunljivo.

Koordinacija vsega znanstveno raziskovalnega dela je sposobna počasi odpravljati dialektično nasprotje med tendencami, ki jih porajajo samoupravne strukture po eni in nujno enovito načrtovanje po drugi plati, odkrivajoč dosegljive in skladne ritme razvoja. Včasih pomeni POČASI — hitreje. Pa tudi obratno.

Zato pomeni nov vir energije in življenjsko nujo.

France Kosmač